Türkiye’de İç Göçün Belirleyicileri

Determinants of Internal Migration in Turkey

Assoc. Prof. Dr. Rüştü Yayar (Gaziosmanpaşa University, Turkey)

Meltem Uçgunoğlu (Gaziosmanpaşa University, Turkey)

Ph.D. Candidate Yusuf Demir (Cumhuriyet University, Turkey)

Abstract

Migration is defined as movement of population from one place to another. If population moves within the country, it is identified as internal migration, vice versa if population moves out of country, it is identified as emigration. Thanks to economic policies implemented in 1980’s in Turkey, there has been structural transformation. With the beginning of intensive migration from rural areas to urban places, this movement has brought some problems. In this paper, firstly internal migration phenomenon will be explained theoretically and will be presented in terms of Turkey side with various statistics. Some factors which are thought as having an impact on emergence of internal migration that heads to serious problems and reached serious dimensions in Turkey will be estimated with regression model. Economic reasons of migration will be discussed with driving and attractive forces. And with this approach, it is planned as the migration rate will be added to regression model as dependent variable and income, education, unemployment and health will be added to model as independent variable. Social and economic policies will be proposed in order to provide solutions of problems about internal migration.

1 Giriş

Göç olgusu kişilerin ikamet ettikleri yeri bırakıp geçici bir süre veya sürekli olmak üzere farklı bir coğrafyaya yerleşmesi olarak tanımlanabilir. Bu kavram sosyal, ekonomik ve siyasal pek çok farklı süreci kapsar. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yaşanan göç; hızlı nüfus artışı, sanayileşme hareketleri, kentleşme, tarımda makineleşme, bölgelerarası dengesizlikler ile bağdaştırılabilir.

Aynı ülkenin farklı bölgelerinde görülen eşitsizlik “bölgesel dengesizlik” olarak tanımlanabilir. Gelişmekte olan ülkelerde adı sıkça anılan bölgesel dengesizlik kavramı gelişmiş ülkelerde de kendini göstermektedir. Bununla birlikte bölgesel gelişmişlik farkları ekonomik, sosyal ve kültürel sorunları da beraberinde getirmektedir. Ülkeler nasıl kendi arasında gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olarak kategorize ediliyorsa, bir ülkenin bölgeleri arasında da coğrafi, iktisadi, sosyal ve kültürel bakımlardan farklılıkların bulunması söz konusu ülkeye ait bu bölgelerin gelişmiş, az gelişmiş bölgeler diye de nitelendirilmesine neden olmaktadır. Bu farklılıklar sonucunda oluşan bölgesel dengesizlik iç göçlerin sebebi olabileceği gibi sonucu da olabilmektedir. Özellikle dünyada olduğu kadar Türkiye’de bölgesel gelişmişlik farklarının dengeli bir yapıya kavuşturulması, bölgesel kalkınmanın hızlandırılması ve sürdürülebilir dengeli bir kalkınmanın sağlanması için çeşitli politikalar uygulanmıştır. Bu politikalar arasında iç göçü engellemeye yönelik çalışmalarda söz konusu olmuş fakat uygulanan politikalarla istenilen başarıya ulaşılmamıştır. İç göçler birçok sorunları beraberinde getirmektedir. Özellikle engellenemeyen kentleşme problemlerini kaçınılmaz kılmaktadır. Bu sebeple içgöçlerin sebepleri ve belirleyicilerini araştırmak önemlidir. Çalışmanın amacı Türkiye’de bölgesel dengesizliğin nedenlerinden birisi olan iç göçün gelişimini belirleyerek, net göç hızına etki edebileceği düşünülen faktörleri tespit etmektir. Türkiye’de iç göç olgusunun belirleyicilerinin neler olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın uygulama kısmında zamana ilişkin veri yetersizliğinden dolayı yatay kesit verileri kullanılmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünü takip eden ikinci bölümünde Türkiye’de bölge ve bölgesel dengesizlik kavramları üzerinde durulmaktadır. Üçüncü bölümde teorik çerçevede iç göç olgusu incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise, iç göç olgusu çoklu regresyon analizi ile incelenerek; net göç hızını açıkladığı düşünülen değişkenler arasında matematiksel bir model oluşturulmaya çalışılmıştır.

2 Türkiye’de Bölge ve Bölgesel Dengesizlik Kavramları

Etimolojik kökleri Latince “region: çevre-alan” anlamına gelen bölge kavramı literatürde tam olarak açıklığa kavuşmamış, sınırları oldukça güç çizilebilen bir kavram olmakla birlikte; yaşanan kavram kargaşasının en büyük nedeni çeşitli amaçlara yönelik çeşitli bölge ölççeklerinin kullanılmasıdır (İldıraz, 2004; Gündüz, 2006). Bölge tanımlanmasında kullanılan başlıca ölçütler; coğrafi, kültürel, etnik, kentsel ve yönetseldir. Hem siyasi hem de politika açısından bölge kavramı yaygın olarak kullanılmakta olup, kavram üzerinde siyaset bilimi, kamu politikası, sosyoloji ve ekonomi gibi disiplinler daha çok durmaktadır. Bu bağlamda, bölge kriterleri geniş bir yelpazede tanımlanmakla birlikte ortak ölçütler mekansal ve coğrafi değişkenleri içermektedir (McCall, 2010; İldıraz, 2004).

Türkiye’de ise bölge kavramına bakış açısı dönemsel olarak farklılıklar göstermektedir. Bölge yönetimine ilişkin ilk düzenleme 1913 yılında çıkarılan “İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanun-u Muvakkatı’nda yer almıştır. 1921 Anayasası’nda Türkiye’nin illere ve ilçelere ayrıldığı belirtilirken, 1924 Anayasası’na göre “Türkiye, coğrafi durumu ve ekonomik ilişkileri bakımından illere, iller ilçelere, ilçeler bucaklara bölünmüştür ve bucaklar da kasaba ve köylerden meydana gelmektedir” ifadesi kullanılmıştır. 1961 Anayasası’nda il sistemi genel çatısını korumuştur fakat il içinde “yetki genişliğine sahip kuruluşlar meydana getirilebilir” hükmüyle bölgesel kuruluşların oluşumu söz konusu olmuştur. 1982 Anayasası’nda ise 1961 Anayasası ile benzerlik göstermektedir ve bölgesel düzeyde örgütlenmeye olanak tanımaktadır (Sert, 2012).

Dünya bütününde zaman ve mekan yönünden farklılık gösteren ekonomik gelişmeler, her ülkenin coğrafi sınırları içinde bölgeler arasında da ortaya çıkmaktadır (Açma, 1991). Bir ülkenin bölgeler arasında görülen nüfus, tarımsal yapı, gelir dağılımı, mali piyasalar, ulaşım ve haberleşme imkanlarında farklılıklar bölgesel dengesizlik olarak tanımlanabilir (Şahinkaya, 1992). Sanayi Devrimi’nin bir ülkenin tüm bölgelerinde eş anlı olarak başlamamış olmasından dolayı bölgesel dengesizliğin nedeninin ve başlangıcının “Sanayi Devrimi”ne uzandığını söylemek mümkündür (Özel, 2009). Bölgesel dengesizlik olgusu sadece gelişmekte olan ülkelerle sınırlı kalmamış, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı akabinde yüzünü geliştirmiş ülkelerde de göstermeye başlamıştır (Göktürk, 2006). Gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde çehresini farklı olarak gösteren bölgesel dengesizlik; gelişmiş ülkelerde, eşitsiz dağılım sonucunda kapitalizmin iç dinamiklerince; gelişmekte olan ülkelerde ise, ekonomik bağımlılıkları söz konusu olduğu için dış dinamiklerce belirlenmiştir (Özel, 2009).

Ülkemizde bölgelendirme konusuna yönelik farklı kurumlarca ve değişik yaklaşımlarla çalışmalar yapılmıştır (Özçağlar, 2003). Cumhuriyet’in kurulması ile Türkiye’de bölgesel politikalar sadece ekonomik gelişmelerin ışığında değil, aynı zamanda Avrupa ülkelerinin deneyimlerinden etkilenecek şekilde oluşturulmuştur (Göymen, 2004:1).

1968 yılından günümüze, bölgelerarası sosyo-ekonomik gelişmişlik endeks çalışması DPT tarafından bölgelerarası sosyo-ekonomik gelişmişlik farklarının azaltılması amacıyla yapılmaktadır. Endeks çalışması ilk olarak 1970 yılında yapılmış olup, belirli dönemlerde tekrarlanan endeks çalışmasının sonuncusu Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü tarafından 2011 yılında yapılmıştır.

1963	İlk İller: İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, İçel Son İller: Mardin, Van, Muş, Adıyaman, Bingöl, Hakkâri
1970	İlk İller: İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Kocaeli Son İller: Adıyaman, Ağrı, Mardin, Muş, Bingöl, Hakkâri
1995	İlk İller: İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Bursa Son İller: Bitlis, Ardahan, Bingöl, Ağrı, Şırnak, Muş
2003	İlk İller: İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Bursa, Eskişehir, Tekirdağ Son İller: Ardahan, Van, Bingöl, Hakkâri, Şırnak, Bitlis, Ağrı, Muş
2011	İlk İller: İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Antalya, Bursa, Eskişehir ve Muğla Son İller: Ardahan, Bingöl, Şanlıurfa, Mardin, Van, Bitlis, Siirt, Şırnak, Ağrı, Hakkâri ve Muş

Tablo 1: Yıllara Göre Türkiye’de İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması **Kaynak:** Elmas, 2001; Dinçer ve vd., 2003; SEGE, 2011.

Tablo 1 incelendiğinde Türkiye’de belirtilen yıllar itibariyle illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında çok fazla fark olmadığı görülmektedir. İstanbul, Ankara ve İzmir’in sıralamaları değişmemiştir. İlk iller; İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Antalya, Bursa, Eskişehir ve Muğla iken, son iller; Ardahan, Bingöl, Şanlıurfa, Mardin, Van, Bitlis, Siirt, Şırnak, Ağrı, Hakkâri ve Muş’tur. Nitekim bölgeleri merkez-çevre olmak üzere ikiye ayıran “Merkez Çevre” modelini de göz önüne alırsak İstanbul ve Ankara’nın birer merkez olarak gelişmesi işgücünün, sermayenin ve teknolojinin dışarı çıkmasına neden olmuş Kocaeli ve Eskişehir’in gelişmesine olanak sağlamıştır.

Türkiye’de uygulanan politikaları Planlı Dönem Öncesi (1923-1960) ve Planlı Dönem Sonrası (1960-...) olarak incelemek mümkündür. Planlı Dönem Öncesi’nde göze çarpan noktalar;

1923-1930 yıllarını kapsayan birinci liberal dönemde özel sektörün gelişimi hedeflenmiş olup, yabancı sermayenin ülkeye girmesine izin verilmemiştir. Fakat kalkınma ve sanayileşme için gerekli olan sermaye ve girişimciliğin yetersiz kalması arzulan ivmenin yakalanmasına engel oluşturmuştur. 1929 Büyük Buhran sonucunda ise Türkiye’de kapalı bir ekonomi modeli uygulanmış; devletçi, müdahaleci ve korumacı politikalar ön plana çıkmıştır (Karaarslan, 2008). 1930-1950 Devletçilik dönemi ile sanayileşme ve kalkınma stratejileri yer almadığı gibi bu dönemde devlet eliyle kurulan işletmeler özel sektöre devredilmiştir. 1950-1960 Dönemi’nde ise 1930-1950 Dönemine tezat olan düşünce anlayışı ile devletin rolü hem ulusal hem de bölgesel bazda tartışılmış olup, başlangıçta devletin rolünün daraltılması hedeflenmiş fakat söz konusu olan hedef gerçekleştirilememiştir (Karaçay ve Erden, 2004).

Planlı Dönem Sonrası’nda (1960-...) 10 adet Kalkınma Planı oluşturulmuştur. Türkiye’de bölgesel kalkınmaya yönelik bakış açısı ve uygulamaya konulan kalkınma planlarında genel olarak kullanılan ortak kavram bölge planlaması, bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi ve dengeli bölgesel gelişme düzeni oluşturulmasıdır. Bunun için hedefler arasında iç göçlerin engellenmesi de vardır.

3 İç Göç Olgusu: Teorik Çerçeve

Coğrafi mekân değiştirme süreci olarak görülen göçün nedenleri ve sonuçları düşünüldüğünde bireylerin ve toplumun üzerinde büyük değişiklikler yarattığı yadsınamaz bir gerçektir (Yenigül, 2005). Yıldırım'a göre, göç olgusu insanlık tarihi kadar eskidir çünkü eski dönemlerde ilkel kabileler beslenip barınabilmek için kendilerine uygun, ihtiyaçlarını karşılayacakları yerler aradıkları için sürekli hareket halindedirler (Yıldırım, 2004). Şen ise göçü, toplumsal ve ekonomik değişimlere bağlı olarak ortaya çıktığından bir sonuç, toplumsal ve ekonomik değişimlere katkıda bulunması dolayısıyla da bir nedendir (Şen, 2014).

Yazar	Yayın Yılı	Yöntem	Sonuç ve Açıklamalar
Yamak ve Yamak (Türkiye'de Gelir Dağılımı ve İç Göç)	2000	İstatistiksel	1980-1990 verileri kullanılmıştır. Gelir dengesizliğinin net göç üzerinde ciddi bir etkisinin olduğu ve net göç alan illerin yüksek gelir düzeylerinden dolayı aldıkları sonucuna varılmış olup ayrıca kişi başına düşen ortalama gelir düzeyinin Türkiye ortalamasına yakınsaması durumunda bu illerin net göç oranının %25 oranında bir azalma göstereceği sonucuna varılmıştır.
Pazarlıoğlu (İzmir Örneğinde İç Göçün Ekonometrik Analizi)	2002	İki Değişkenli (Bivariate Probit Model)	Çalışmada İzmir'e göç etmede en önemli faktörün ekonomik nedenler olduğu sonucuna varılmış. Göç edenler eğitim seviyelerinin düşük olmasından dolayı yaşam seviyesini yükseltmemiştir.
HÜNEE (Türkiye'de Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması)	2006	Nitel ve Nicel Araştırma	Araştırma sonucunda göç etme süreci kişilerin istekleri dışında baskı ve talepler nedeniyle gerçekleşmektedir.
Bahar ve Bingöl (Türkiye'de İç Göç Hareketlerinin İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Etkileri)	2010	-	Çalışmada Türkiye'de bulunan emek arzı fazlalığı, talebini bulamamakta ve bu nedenden dolayı insanlar göç etmektedirler. Göç edenler istihdam olanaklarına ulaşmasına rağmen, bulunan işlerin marjinal verimlilikleri düşüktür.
Aşkın ve Vd. (Kırsal Göçün Ekonometrik Analizi: Yeşilyurt İlçesi Örneği)	2011	Bivariate Probit Model	Araştırma verilerine göre, kırsal göçün nedenleri kentin çekici faktörleri ile birlikte ve ondan daha güçlü olarak kırım itici faktörlerinden kaynaklandığı sonucuna varılmıştır.
Başel (Türkiye'de Nüfus Hareketleri ve İç Göçün Nedenleri)	2012	-	Türkiye'de iç göçün artma nedenini kırım nüfus artışı ile bağlantılı olarak kırım nüfusunu besleyememesine bağlanmıştır. Türkiye'deki göçlerin en önemli nedeninin bölgesel dengesizlik olduğu savunulmuştur.
Kırdar ve Saraçoğlu (İç göç, Bölgesel Yakınsama Sorunu ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği)	2012	En Küçük Kareler Yöntemi ve Araç Değişken Yöntemi	1975 ve 2000 yıllarına ait veriler kullanılmıştır. Çalışmada belli koşullar altında iller arasında yakınsama olduğu sonucuna varılmıştır. Fakat bu yakınsamanın hızlanmasında iç göçün herhangi bir yardımı yoktur.

Tablo 2: Litaratür Taraması

Tablo 2 Litaratür taraması sonucunda iç göç konusunda yapılan çalışmalarda genel olarak ulaşılan sonuç; iç göç olgusunun ekonomik faktörler ve kentin çekiciliği nedeniyle gerçekleştiğidir.

Dünyada ise iç göçle ilgili çalışmalar incelendiğinde teorik göç literatürünün makro ve mikro teorilerin ışığı altında açıklandığı görülmektedir. Makro düzeyde göç veren ve alan bölgelerin sosyo-ekonomik koşulları incelenmektedir. Buna göre, faktörler göç kararının verilmesine neden olan faktörleri, kırsal alan dışına iten itici faktörler ve kentsel alanlara çeken çekici faktörler olmak üzere ikiye böler (Sarjahpeyma, 1984). Makro teorilerden olan ve göç konusunda ilk teorik çalışmasını oluşturan Ravenstein'e göre; göç ekonomik ve sosyal açıdan yetersiz olan yerlerden daha iyi yerlere doğru bir akım olup, çıkış noktasından varış noktasına bir akım oluşturduğu gibi

karşı bir akımda oluşturabilir. Göçmenler ise genellikle kırsal alanlarda yaşarlar. Kadın göçmenler kısa mesafeleri tercih ederken, erkek göçmenler uzak mesafeleri tercih etmektedirler (Topbaş, 2007). Türkiye’de en fazla göç alan bölge olan İstanbul kadın göçünün de yaşandığı en yoğun bölgedir. İstanbul’u Batı Anadolu, Doğu Marmara ve Ege Bölgeleri takip etmekte olup; buralarda da kadın göçünün sayısı erkek göçünü aşmaktadır. En az göç alan bölge ise, Kuzeydoğu Anadolu olup, Ortadoğu Anadolu, Doğu Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu olarak sıralanmaktadır (TUIK). Kadınların daha fazla göç etmesinin nedeni “bağlantılı göçtür”. Bağlantılı göç ailenin herhangi bir nedenle göç eden erkek üyelerini takip eden kadınların hareketini tanımlayan bir olgudur. Aynı bağlamda, yine ağırlıklı olarak kadınlara özgü başka bir göç nedeni olan “evlilik göçünü” ele almak mümkündür. Bağlantılı göç ya da evlilik göçü kadınlar açısından önemli bir göç nedeni olsa da, birey olarak kendilerine ait itme-çekme nedeniyle kadınlar ailenin erkek bireylerinden bağımsız olarak hareket edebilirler (İlkaracan ve İlkaracan, 1998).

Makro teorilere tezat olarak mikro modelde, göç kararı toplam değişkenlere bağlı olmayıp, bireyin kazanacağı net kazanç algısına bağlıdır ve bu nedenle birey hür iradesi ile ne zaman ve nereye göç edeceğine karar vermektedir (Sarjehpeyma, 1984). Neo-Klasikler’in göç kararına ilişkin oluşturdukları mikro modeller arasında yer alan “Todaro Modeli”nden sonra, bireylerin kentsel işsizliğe rağmen göçü, beklenen gelirlerini yükseltme amacı ile yaptıkları kabul edilir. Kente göç kararı beklenen geliri yükseltmek amacıyla ve beklenen gelirden reel gelir ve bir iş bulma gibi iki değişkene bağlıdır (Çelik, 2005).

Göç olgusunun bölgelerarası gelir farklılıklarını azaltmak gibi pozitif bir sonucu olduğu varsayımıyla hareket eden Neo-Klasiklerin aksine Sarjehpeyma kır-kent göç sürecini inceleyen araştırmacıların önemli bir yanılğı içerisinde olduklarını iddia etmektedirler. Sarjehpeyma’ya göre, göç kırsal ve kentsel alanlarda farklılıkları daha çok arttırarak çekici faktörlerinde etkisi ile daha fazla göç verilmesine neden olmaktadır. İtici ve çekici faktörlerin neden olduğu göç süreci bölgesel dengesizliklere neden olduğu gibi gidilen yerde toplumsal ve politik problemlerin yaşanmasına da neden olmaktadır (Sarjehpeyma, 1984).

Lee tarafından 1966 yılında “Bir Göç Teorisi” adlı makalede göçün itici ve çekici nedenleri ortaya atılmıştır (Çağlayan, 2006; Erçevik, 2013). Yaklaşımda insanları kırsal alanlardan iten “itici faktörler” ile kentsel alanların cazibesini arttıran “çekici faktörler” üzerinde durulur (Çelik, 2005). Teoriye göre, göç; tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişle birlikte topraktan kopuş süreci olarak yaşanmaya başlanmıştır. Teoriyi Türkiye açısından değerlendirecek olursak, 1945-1950 yılları arasında tarım ürünlerinde görülen fiyat artışları ve kırlarda toprağa dayalı işlerden kopuş, kentlerde ise sanayi ve hizmet sektörü için ciddi bir işgücü göç olgusunun gelişmesine neden olmuştur. Kentleşme tarihinin başlangıç noktası olan 1950’li yıllarda günümüzde metropol olarak tanımlanan İstanbul ve Ankara çekim merkezleri olarak görülmüştür (Öztürk ve Altuntepe, 2008). Yine 1980’li yıllar tarımda meydana gelen olumsuzluklar sonucunda metropol iller göç almaya devam etmişlerdir. Bu yıllarda, kentlerden kırlara yaşanan yoğun göç akımının en büyük nedeni ülkede uygulanan yeni liberal ekonomik politikalar olup, tarımda liberalizasyon ve devlet desteklerinin azalması da göç olgusunun gerçekleşmesini tetiklemiştir (Aşkın ve vd., 2013).

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında köylerde yaşayan nüfusun oranı yıllar itibariyle köyden kente göçler nedeniyle değişmiştir. Türkiye’deki iç göç hareketleri ilk zamanlar devlet tarafından desteklenmesine rağmen, kentsel bölgelerde yaşanan sosyal problemler göçün bir problem olarak algılanmasına yol açmış ve kırdan kente göçün engellenmesi için Güneydoğu Anadolu Projesi ve Doğu Anadolu Projesi gibi birçok plan ve program hazırlanmıştır (Koçak ve Terzi, 2012).

Yıllar	Toplam Nüfus (bin)	Kent Nüfusu (bin)	Kent Nüfus Oranı	Kır Nüfusu (bin)	Kır Nüfus Oranı	Kentleşme Hızı (Yüzde)
1980-1985	44.737	16.065	35,9	28.672	64,1	3,9
1985-1990	50.664	23.238	45,9	27.426	54,1	7,7
1990-1995	56.473	28.958	51,3	27.515	48,7	4,5
2000-2007	67.804	38.661	57,0	29.143	42,9	4,5
2007-2008	70.586	47.608	67,4	22.978	32,6	3,0
2008-2009	71.517	49.514	69,2	22.003	30,8	4,0
2009-2010	72.561	50.873	70,1	21.688	29,9	2,7
2010-2011	73.722	52.340	72,3	21.382	29,0	2,9
2011-2012	74.724	53.631	86,7	21.093	28,2	2,5
2012-2013	75.627	54.705	87,2	20.922	27,7	2,0
2013-2014	76.667	66.488	86,7	10.179	100,0	21,5
2014-2015	77.696	67.720	87,2	9.976	12,8	1,9

Tablo 3: 1980-2014 Yılları İtibariyle Kırsal Kentsel Nüfus **Kaynak:** Kalkınma Bakanlığı, 2015.

Tablo 2’de 1980-2014 yılları itibariyle kırsal-kentsel nüfus oranlarından göreceğimiz gibi 1980 yılından sonra kent nüfus oranı sürekli bir artış göstermiş olup, 2013 yılında %21,5 kentleşme oranı ile kent nüfus oranı rekor bir

seviyeye ulaşmıştır. Bu durum ise, 6360 sayılı Yeni Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile yeni büyükşehirler tanımlanmış olması ve bazı idari sınırların değiştirilmesinden kaynaklanmaktadır.

Türkiye’de göç hareketlerini 1923-1950 Dönemi’nde yaşanan ekonomik amaçlı iç göç hareketleri, 1950-1960 Dönemi’nde kırsal alandan kentsel alana kıyın iticiliğinden dolayı yaşanan iç göç hareketleri, 1960-1980 Dönemi’nde kentin çekiciliğinin neden olduğu iç göç hareketleri ve 1980-1990’lı yılları içinde modernleşme temelinde toplumsal hareketliğin artması sonucu yaşanan iç göç hareketleri olmak üzere dört kısma ayrılabilir.

1923-1950 Dönemi’nde önemli bir göç hareketi yaşanmamıştır. Devlet memurlarının tayini çerçevesinde gerçekleşen göç hareketleri söz konusudur (Erçevik,2013). 1950 yılına kadar il içi göç ve mevsimlik işçi göçü söz konusu iken, bu yıllarda başlayan ekonomik canlanma ile iller arası iç göç hareketleri yoğunlaşmıştır (Bülbül ve Köse,2010). 1950’li yıllarda artan nüfus sonucunda toprağın bireyler arasında paylaştırıldığı, ölüm ve doğum oranlarının yüksek olduğu, göçün olmadığı geleneksel köy toplumlarında yaşam döngüleri toprakla ve devletle var olan dengeler çerçevesinde sürmüştür (Akşit,1997). Ancak söz konusu denge, 1945-1950 yılları arasında Türkiye’de doğal nüfus artış hızı, 2. Dünya Savaşı’nı izleyen yıllarda tarım ürünlerinde görülen fiyat artışları ve bu fiyat artışları neticesinde doğal olarak küçük toprak sahibi köylüleri arazilerini genişletmeye ve işgücü oluşturacak çocuklarını yönlendirmesi; Marshall Planı ile Batı’dan gelen maddi katkıları etkisiyle hızlanan kapitalistleşme, kırlarda toprağa dayalı işlerden kopuş, kentlerde ise sanayi ve hizmet sektörü için ciddi bir işgücü gereksinimi yaratmıştır (Erçevik, 2013; Vergin, 1986).

1950’li yıllar, Türkiye’de kentleşme tarihinin başlangıç noktasıdır. Etkileri günümüzde de devam eden köylerden kentlere doğru olan göçün başladığı, doruklarına ulaştığı ve sonra yavaşladığı dönemdir (İçduygu ve Ünal,1997). Bu dönemde, günümüzde metropol olarak tanımladığımız İstanbul’un tüm Karadeniz illeri ve Doğu Anadolu illerinden; Ankara’nın ise İç Anadolu ve Doğu Anadolu illerinden gelen göçlerin çekim merkezi olmasıdır. Ege ve Akdeniz Bölgesi’ndeki iller daha az göç almakla birlikte bu dönemde göçle tanışmışlardır (Ercevik,2013). 1960-1980 yılları arasında köylerde meydana gelen dönüşüm nedeniyle kent nüfusunda artış görülmüştür. Göç olgusunun gelişmesindeki nedenler ise; kır-kent gelir farklarının artışı, kentlerin ekonomik ve toplumsal çekiciliğinin yükselmesidir. Göçler 1960’lı yılların sonları ile 1980 yılların başlarında tarımda meydana gelen piyasalaşma sonucunda olmuştur (İçduygu ve Ünal, 1997). 1980’li ve 1990’lı yıllarda modernleşmenin “küreselleşme” olgusu ile anılmaya başlanması, ekonomik serbest piyasa ekonomisi iç göçü tetikleyen unsurlar arasındadır (Erçevik,2013). Yaşanan iç göçler kentsel ağırlıklı olup, nedenleri arasında yatırım özendirici politikalar, eğitim örgütlenmesinin kentsel alanlarda yoğunlaşması, köyle kent arasında ara engellerin oluşması sayılabilir (Peker,1999). 1980’li yıllardan itibaren kentlerden kırlara yoğun göç akımı gerçekleşmiştir. Bunun en büyük nedeni ise, ülkede uygulanan yeni liberal ekonomik politikalar olup, tarımda liberalizasyon, devlet desteklerinin azalması da göç olgusunun gerçekleşmesini tetiklemiştir (Aşkın ve vd., 2013).

4 İç Göçün Nedenlerinin Çoklu Regresyon Analizi ile İncelenmesi: Türkiye Örneği

Ülke sınırları içindeki, belirli bir alana diğer alanlardan gelen göç alınan göç olurken, ülke sınırları içindeki belirli bir alandan diğer alanlara giden göç verilen göçtür.

Net göç, bir ilin aldığı göçten verdiği göçün çıkartılmasıyla hesaplanmaktadır.

Net göç hızı ise, her il için net göçün ilgili ilin toplam nüfusuna bölünmesi ile bulunmaktadır. Bir il ait net göç hızının negatif değere sahip olması o ilin göç verdiğini, pozitif olması ise göç aldığını göstermektedir.

Son yıllarda özellikle bazı illerde yoğun bir şekilde göçlerin yaşanması bu konuda araştırma yapmayı kaçınılmaz kılmıştır.

Bu çalışmadaki amaç, iller bazında elde edilen net göç hızını açıkladığı düşünülen değişkenler arasında matematiksel bir model oluşturmaktır. Başka bir ifadeyle, Türkiye’de net göç hızını hangi faktörlerin ne yönde etkilediğini belirlemektir. Bu amaca ulaşmak için çeşitli fonksiyonel formlar denenmiş ancak en uygun fonksiyonun doğrusal form olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bir değişkeni etkileyen iki ve daha fazla bağımsız değişken arasındaki neden- sonuç ilişkilerini doğrusal bir modelle açıklamak ve bu bağımsız değişkenlerin etki düzeylerini belirlemek için yararlanılan yöntem çoklu doğrusal regresyon analizi denir.

Y bağımsız değişkeni X_i ler de bağımsız değişkenleri göstermek üzere çoklu regresyon ilişkisi genel olarak;

$$Y = b_0 + b_1X_1 + b_2X_2 + \dots + b_kX_k + u \text{ şeklinde gösterilir.}$$

Tek veya birden fazla bağımsız değişkenli regresyon analizlerinde oluşturulan modellerin anlamlı sonuçlar vermesi ve yorumlamalar yapılabilmesi için bir takım varsayımların geçerli olması gerekmektedir. Bu varsayımlar;

- Regresyon tahmin hatalarının arasında bağımlılık yani otokorelasyon olmaması,
- Regresyon tahmin hatalarının varyanslarının eşit olması yani eşit varyanslılık şartının sağlanması,
- Regresyon tahmin hatalarının dağılımının normal dağılıma uygun olması,
- Bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı olmaması gerekmektedir.

Çalışmada kullanılan veriler 2014 yılına ait yatay kesit verileridir. Net göç hızının modellenmesinde kullanılan değişkenlere ilişkin açıklamalar Tablo 4’de verilmiştir.

Değişkenler	Kodu	Birim	Kaynak	Beklenen işaret	Açıklama	Ort.	Std. Sapma
Net Göç Hızı	NGH	%	TÜİK	Bağımlı	Her il için net göçün ilgili ilin toplam nüfusuna bölünmesi ile bulunmaktadır,	-3,56	13,26
İşsizlik Oranı	İŞZLKO	%	TÜİK	+	IBBS2 (26 bölge birimi) düzeyinde verilmiş olmasından dolayı IBBS3 (81 il) düzeyine dağıtılmıştır,	8,89	4,71
Doktor Sayısı	DRSAY	Mutlak Kişi Sayısı	TKHK	+	İlde yüz bin kişiye düşen doktor sayısı,	56,22	19,39
Okur-Yazar Nüfus Oranı	OKRNÜF	%	TÜİK	+	İldeki okur-yazar nüfus oranı,	92,29	4,23
Yoksulluk Oranı	YKSLO	%	TÜİK	+	Eşdeğer hane halkı kullanılabilir medyan gelirin % 60 kriterine göre, IBBS 2 (26 bölge birimi) düzeyinde verilmiş olmasından dolayı IBBS3 (81 il) düzeyine dağıtılmıştır,	16,80	2,70
Nüfus Artış Hızı	NÜFAHZ	%	TÜİK	+	İldeki bir önceki yıla göre nüfus miktarındaki değişme,	8,56	14,39
Marmara Bölgesi	MAR	Marmara Bölgesi=1; değilse 0		+	İl Marmara Bölgesi'nde	0,14	0,34
Ege Bölgesi	EGE	Ege Bölgesi=1; değilse 0		+	İl Ege Bölgesi'nde	0,09	0,28
Akdeniz Bölgesi	AKDNZ	Akdeniz Bölgesi=1; değilse 0		+	İl Akdeniz Bölgesi'nde	0,09	0,28
İç Anadolu Bölgesi	İÇANDL	İç Anadolu Bölgesi=1; değilse 0		-	İl İç Anadolu Bölgesi'nde	0,19	0,40
Karadeniz Bölgesi	KRDNZ	Karadeniz Bölgesi=; değilse 0		-	İl Karadeniz Bölgesi'nde	0,21	0,41
Doğu Anadolu Bölgesi	DANDL*	Doğu Anadolu Bölgesi=1; değilse 0		-	İl Doğu Anadolu Bölgesi'nde	0,17	0,38
Güney Doğu Anadolu Bölgesi	GDANDL	Güneydoğu Anadolu Bölgesi=1; değilse 0		-	İl Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde	0,12	0,33

* Referans Kategori olarak alınmıştır.

Tablo 4: Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Büyük bir göç nedeni olarak görülen GSMH değerine ulaşamadığı için Satın Alma Gücü Paritesi kullanılmadan Türkiye için hesaplanan gelire dayalı göreceli yüzde yoksulluk sınırına göre medyan gelirin %60'ına göre bölgesel yoksul sayıları değişken olarak kullanılmıştır. İşsizlik oranı ve yoksul sayıları IBBS2 (26 bölge birimi) düzeyinde verilmiş olmasından dolayı IBBS3 (81 il) düzeyine dağıtılmıştır.

Marmara Bölgesi, Ege Bölgesi, Akdeniz Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi nitel değişken olduğu için çalışmada kukla değişken olarak modele katılmıştır. İlin bulunduğu bölge 1 olarak alınmış, bulunmaması hali ise 0 olarak kabul edilmiştir.

Yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 5'de verilmiştir. Belirlilik katsayısı (R^2) birden çok bağımsız değişkenli modellerde, bağımlı değişkende meydana gelen değişimlerin, modeldeki bağımsız değişkenler tarafından açıklanabilen oranını verir. R^2 büyüdükçe, Y'deki değişimin bağımsız değişkenleri ile açıklanan yüzdesi de büyür ve regresyon doğrusunun gözlemlere uyumu artmaktadır. Net göç hızını açıklamada kullanılan değişkenler, net göç hızının %92'sini açıkladığı ifade edilebilir.

F istatistiği regresyon modelinin anlamlılığını bir bütün olarak test etmede kullanılır. Başka bir ifadeyle, F testi bağımlı değişken ile bağımsız değişken içeren parametreler arasında sıfırdan farklı bir ilişkinin olup olmadığını araştırır. Varyans analizi sonucuna göre, regresyon modeli %1 önem seviyesinde anlamlı bulunmuştur.

t testi regresyon modelindeki bağımlı değişken ile bu değişkeni açıklayan bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi gösteren parametrelerinin tek tek test edilmesinde kullanılır. Modele katılan değişkenlerden yüz bin kişiye düşen doktor sayısı (DRSAY), yoksulluk oranı (YKSLO) ve ilin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde olması (GDANDL) değişkenleri istenilen önem seviyesinde (en fazla %10) anlamlı bulunmamıştır.

Değişken	Katsayı	Std. hata	t-Değeri	Önem seviyesi	VIF
İŞZLKO	-0,309526	0,138946	-2,227673	0,0292	2,113
DRSAY	0,031949	0,025759	1,240287	0,2191	1,233
OKRNÜF	0,393587	0,150621	2,613106	0,0110	2,009
YKSLO	-0,061434	0,236713	-0,259530	0,7960	2,018
NÜFAHZ	0,792371	0,038720	20,46400	0,0000	1,533
MAR	6,540560	2,208280	2,961835	0,0042	2,864
EGE	6,753598	2,189516	3,084517	0,0029	1,894
AKDNZ	3,973859	2,127752	1,867633	0,0661	1,789
İÇANDL	3,431616	1,887324	1,818244	0,0734	2,689
KRDNZ	6,748984	1,828926	3,690136	0,0004	2,776
GDANDL	-2,281719	2,425533	-0,940708	0,3501	3,186
C	-48,26317	14,29527	-3,376164	0,0012	
R-squared	0,920563	Mean dependent var		-3,555556	
Adjusted R-squared	0,907899	S.D. dependent var		13,25747	
S.E. of regression	4,023387	Akaike info criterion		5,758079	
Sum squared resid	1116,947	Schwarz criterion		6,112812	
Log likelihood	-221,2022	Hannan-Quinn criter		5,900403	
F-statistic	72,69233	Durbin-Watson stat		2,261061	
Prob(F-statistic)	0,000000				

Tablo 5: Regresyon Analizi Sonuçları

Otokorelasyon, zaman içinde ya da mekân içinde sıralanan gözlem dizilerinin birimleri arasındaki ilişkidir. Regresyon katsayılarının yorumlanabilmesi için modelde otokorelasyon (ardışık bağımlılık) olmaması gerekir. Çünkü bu durumda F ve t testi anlamlılığını kaybeder. Otokorelasyon durumunu ortaya çıkarmada *Durbin-Watson d istatistiği* ve *Breusch-Godfrey Serial Correlation LM* testleri kullanılmış ve otokorelasyon problemine rastlanılmamıştır (Tablo 6).

Değişen varyans hata teriminin varyansının tüm gözlemler için aynı olmaması durumudur. Değişen varyans durumunda parametre tahmincilerinin varyansları olduğundan büyük çıkar. Bunun sonucunda t testi sonucu olduğundan küçük bulunur. Yani anlamlı bir katsayının anlamsız olarak yorumlanması muhtemeldir. Değişen varyans problemi White nR-kare testi ile araştırılmış ancak modelde böyle bir problemin varlığına rastlanılmamıştır (Tablo 6).

Heteroskedasticity Test: White

F-statistic	2,179260	Prob. F(56,24)	0,0194
Obs*R-squared	67,68845	Prob. Chi-Square(56)	0,1361
Scaled explained SS	65,66438	Prob. Chi-Square(56)	0,1768

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test

F-statistic	0,913174	Prob. F(2,67)	0,4062
Obs*R-squared	2,149382	Prob. Chi-Square(2)	0,3414

Normality Test

Jarque-Bera	1,562355	Probability	0,457867
-------------	----------	-------------	----------

Tablo 6: Hata Terimlerine İlişkin Testler

Bir regresyon modelinde açıklayıcı değişkenlerin tümü veya bir kısmının aralarında tam veya tama yakın bir doğrusal ilişkinin olmasına çoklu doğrusal bağlantı (multicollinearity) adı verilir. Açıklayıcı değişkenler arası mükemmele yakın bir ilişki En Küçük Kareler (EKK) metodunu kullanılmaz hale getirir. Çoklu doğrusallığın olduğu durumlarda parametreleri tahmin etmek imkânsızlaşır ve kesin tahminlerde bulunmak zorlaşır. Modelde çoklu doğrusal bağlantı araştırılmış ve bunun için *Varyans Artış Faktörü* (VIF) değerleri hesaplanmış ve Tablo 5’de verilmiştir. Tablo incelendiğinde, VIF değerlerinin hepsi 10’dan daha küçük olduğu görülmektedir. Bu durumda çoklu doğrusal bağlantı probleminin olmadığı söylenebilir.

Aralık tahmini ve regresyon katsayılarının testlerinin yapılabilmesi için hata terimlerinin dağılımının normal dağılıma uyması gerekir. Modeldeki hata terimlerinin normal dağılımı Jarque-Bera testi ile incelenmiş ve hata terimlerinin normal dağıldığı tespit edilmiştir (Tablo 6).

Net göç hızını açıkladığı düşünülen değişkenlere ilişkin regresyon analiz sonuçları kısaca aşağıda özetlenmiştir.

İşsizlik oranı (İŞZLKO) değişkeninin katsayı işareti negatif olup %5 önem düzeyinde anlamlıdır. Beklentilerin aksine işsizlik oranının artması net göç hızını azaltıcı yönde etkilemektedir. Gelişmiş iller kalifiye iş gücü için

çekim merkezi konumundadır. Bir ilin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi arttıkça kalifiye iş gücünü barındırma oranı da artmakta ve buna paralel olarak illerde yeteri kadar kalifiye iş gücünün olması iş bulma olanağını sınırlandırmaktadır. Bu yüzden işsizlik oranının net göç hızını etkileyen temel bir faktör olmadığı sonucuna varmak mümkündür.

Okuryazar nüfus oranı (OKRNÜF) modele katılmış ve katsayı işareti pozitif olarak belirlenmiştir. Diğer değişkenler sabitken okuryazar nüfus oranında % 1 artış net göç hızını %0,39 artıracaktır.

Modele dahil edilen nüfus artış hızı (NÜFAHZ) değişkeninin katsayı işareti pozitif olup %1 önem seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Nüfusun artmasının göçü de hızlandırdığı söylenebilir.

Türkiye yedi farklı coğrafi bölgeye ayrılmıştır. Her bölge birbirinden farklı gelişmişlik düzeyindedir. Gelişmişlik farklılığı göçü de beraberinde getirecektir. Bu sebeple modele kukla değişken olarak katılan bölge değişkenlerinden Güney Doğu Anadolu Bölgesi'ne ilişkin değişken anlamlı değişken diğerlerinin hepsi istenilen önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Anlamlı bulunan değişkenlerin hepsinin de katsayı işareti pozitifdir. Doğu Anadolu Bölgesi temel alındığında, ilin Marmara, Ege, Akdeniz, İç Anadolu veya Karadeniz Bölgesi'nde olmasının net göçü artırıcı etki yaptığı söylenebilir.

5 Sonuç ve Değerlendirme

En genel tanımıyla göç; ekonomik, siyasi ya da sosyal nedenlerle bireylerin veya toplulukların oturdukları yerleşim yerini bırakıp yerleşmek için başka bir bölge ya da ülkeye gitmeleridir. İç göç hareketinin nedenleri arasında ilk olarak düşünülen ekonomik faktörler olsa da; sosyal, siyasal ve coğrafi nedenlerden dolayı da iç göç olgusu gerçekleşmektedir. Bu göç nedenlerini genel itibarıyla itici ve çekici güçler olarak ifade edebilir.

Kırsal alanlarda birçok yönden sahip olunamayan ve hiçbir şekilde olunamayacağı düşünülen “itici” olarak adlandırılan olanaklara, kentsel alanlarda sahip olacakları düşüncesi ile kentin “çekici” ışıklarına kapılan insanlar tarafından göç olgusu gerçekleştirilmektedir. Bireyler özgür iradeleri ile seçim yaparak, kentli olma düşüncesiyle kırsal alanda yaşamaya bir tepki niteliğinde göçü gerçekleştirirler. Böylelikle gerek kırsaldaki işsizlik, sanayileşme ile tarımsal yapıda yaşanan olumsuz değişimler göçün itici faktörlerini oluştururken, kentsel alanlarda ki ilerlemeler, kentte yaşamının cazibeli oluşu, olanakların sınırsız olduğu düşüncesi gibi çekici faktörlerin birleşmesiyle yaşanan önemli bir demografik süreç olan iç göç olgusunun ekonomik olduğu kadar sosyal bir değişim olduğunu da kanıtlamaktadır.

Türkiye’de 1920’lerden sonra yaşanan göç hareketleri ekonomik kalkınma, sanayileşme ve modernleşme sonucunda yaşanmıştır. 1950 yılına kadar ekonomik canlanma ile iller arası iç göç hareketleri yoğunlaşmıştır. 1950’li yıllarda hızlanan iç göç, daha çok ülkede kırsal alanlardaki dönüşümün ivme kazanması ile kırsal iticiliği şeklinde açıklanabilir. 1960-1980 döneminde yaşanan göçler ise, kenti çekiciliği şeklindedir. 1980-1990’lı yıllar içinde iç göç olgusu ve süreçleri modernleşme temelindeki toplumsal hareketliğin artması ile yeni bir döneme girmiştir. 1980’li yıllar tarımda meydana gelen olumsuzluklar sonucunda metropol iller göç almışlardır. 1980 sonrası dönem ise nüfusun çoğunluğunun kentlerde yaşadığı bir dönem olmuş ve kırdan kente göç olgusu söz konusu olduğu gibi, kentten kente de göç olgusu yaşanmıştır.

Regresyon analizi sonucunda; kullanılan on bir değişkenden sekizi istenilen önem seviyesinde anlamlı bulunmuştur. Bu değişkenlerden işsizlik oranı hariç diğer değişkenlerin net göç hızını pozitif yönde etkiledikleri tespit edilmiştir. Özellikle Doğu Anadolu Bölgesi temel alındığında diğer bölgelerin göç alan bölgeler olduğu söylenebilir.

Nitekim bölgesel dengesizliğin bir sonucu olarak gerçekleşen iç göç olgusunun en önemli nedenlerinden biri olarak sosyo-ekonomik şartlar düşünülecek olursa; Türkiye’de yedi bölgenin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında, ilk sırada Marmara ve Ege Bölgeleri yer alırken, son sıraları Güney Doğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri oluşturmaktadır. Modelimiz sonucunda da İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri’nde herhangi bir ilde yaşama olasılığının göç verme olasılığını artırdığı sonucuna varmış bulunmaktayız. Ayrıca 2013-2014 yılları verilerin baktığımızda en fazla göç alan bölgeler İstanbul, Batı Anadolu, Doğu Marmara ve Ege Bölgeleri iken, en fazla göç veren bölgeler Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Doğu Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleridir. Bu da kırsal alanının iticiliğinin, kentsel alanın çekiciliğinin bir göstergesidir.

Türkiye’de iç göçü engellemek için farklı politika uygulamaları yaparak, göç veren bölgelere yönelik teşvik projeleri artırılmalıdır. Bölgesel dengesizliklerin neden olduğu göç hareketi devam ettiği müddetçe bölgesel gelişme ve gelir farklılıkları artma eğilimi gösterecektir. Sonuç olarak, göç alan bölgelerde yaşanan olumsuzluklar artarken, göç veren bölgelerde kayıplar söz konusu olacaktır.

Kaynakça

- Açma,1991. “Gelişmiş Ülkelerin Azgelişmiş Bölgelerini Geliştirmeyi Amaçlayan Politikaların İncelenmesi ve GAP Örneği, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No:7 p.7.
- Akşit,1997. **İç Göçlerin Nesnel ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bir Bakış, Ahmet İçduygu ve Diğerleri (Der.), Türkiye’de İçgöç,** Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Aşkın ve vd.,2013. “Kırsal Göçün Ekonometrik Analizi: Yeşilyurt İlçesi Örneği” Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:14, Sayı:2, p.231.
- Bahar ve Bingöl, 2010. “Türkiye’de İç Göç Hareketlerinin İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Etkileri”, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.14,Sayı:2,p.43
- Başel,2007. “Türkiye’de Nüfus Hareketlerinin ve İç Göçün Nedenleri”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı:53, p.516
- Bülbül ve Köse,2010. “Türkiye’de Bölgelerarası İç Göç Hareketlerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi İle İncelenmesi”, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt/Vol:39, Sayı/No:1,p.75-94.
- Çelik,2005. “İç Göçler: Teorik Analiz” Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:14, Sayı:2, p.174.
- Çağlayan,2006. “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:17, p.69
- Dinçer ve vd., 2003. “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”. Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No DPT 2671, Ankara.
- Elmas,2004. “ Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye’de Bölgesel Politikalar” Ekonomik Yaklaşım, Sayı:50, Cilt:15, p.115
- Erçevik,2013. “Türkiye’deki İç Göçlerin Nedenlerinin Log Lineer Analizi İle İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, p.11.
- Göktürk,2006. **Bölgesel Dengesizliğe Küreselleşme-Yerelleşme Penceresinden Bir Bakış, Arı,A (Der) Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Yeni Dinamikler,** Derin Yayınları, İstanbul.
- Göymen,2004. “Türkiye’de Bölge Kavramı ve Politikaların Gelişimi”, AB ve Türkiye’de Yönetişim Uluslararası Konferansı, İstanbul: Pendik Belediyesi Yayınları, October 2004, p:13
- Gündüz,2006. **Bölgesel Kalkınma Politikası,** Ekin Kitapevi, Bursa.
- Hünefee, 2006. “Türkiye’de Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması”, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Yayın no.NEE-HÜ.06.01, Ankara.
- Ildırar,2004. **Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri,** Nobel Yayınları, Ankara.
- İçduygu ve Ünal,1997. **Türkiye’de İç Göç Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri,** Ahmet İçduygu ve Diğerleri (Der), (1998), Türkiye’de İçgöç: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul
- İlkaracan ve İlkaracan,1998. “1990’lar Türkiye’sinde Kadın ve Göç” 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, p:305
- Karaarslan,2008. “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölgesel Politikalar ve Kalkınma Ajansları” Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karaçay-Çakmak ve Erden,2004. “ Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları ve Kamu Destekleme Politikaları: Türkiye’den Bölgesel Panel Veri Setiyle Ampirik Bir Analiz”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6/3 (2004), p:77-96
- Kalkınma Bakanlığı, 2015. “Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2014” Temmuz.(http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Yaynlar/Attachments/654/Ekonomik%20ve%20Sosyal%20G%C3%B6stergeler_1950_2014.pdf)
- Kırdar ve Saraçoğlu,2012. “İç Göç, Bölgesel Yakınsama Sorunu ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği”Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni 2012/75.
- Koçak ve Terzi,2012. “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri, Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:3 Sayı:3,p:7.
- McCall,2010. “What do we mean by Regional Development”, Institute for Regional Development Cradle Coast Campus University of Tasmania, p.5.
- Özçağlar,2003. “Türkiye’de Yapılan Bölge Ayrımları ve Bölge Planlama Üzerindeki Etkileri” Ankara Üniversitesi, Coğrafi Bilimler Dergisi,1 (1), p:3

- Özel,2009. “Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgelerarası Dengesizlik ve Yeni Yönetmelik Birim Arayışları”, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı:64,p.166.
- Öztürk ve Altıntepe, 2008. “Türkiye’de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması” Journal of Yaşar University p.1588.
- Pazarlıoğlu, 2007. “İzmir Örneğinde İç Göçün Ekonometrik Analizi”, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt: 14 Sayı: 1, p: 121.
- Peker,1999. **Türkiye’de İçgöçün Değişen Yapısı, Oya Baydar (Der), 75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Sarjahpeyma,1984. “The Economic Impact of Internal Migration: Iran as Special Case”, Unpublishet PhD Thesis, The University of Oklahoma.
- Sert,2012. “Bölge, Türkiye’de Bölge Kavramı ve Kalkınma Ajanslarının Yapısı” Kilis Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:4, p.119.
- Sege,2011. “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması.
http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/2_turkiye_ab_iliskileri/2_2_adaylik_sureci/2_2_8_diger/tckb_sege_2013.pdf
- Şahinkaya,1993. “Türkiye’de Bölgesel Gelişmişlik Düzeyi ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere Üzerine Bazı Gözlemler” Mülkiyeliler Birliği Dergisi, C.XVII, Ankara, p.151.
- Şen,2014. “Türkiye’de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi”, Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı:40, p.232.
- Topbaş,2007. “İç Göçün Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Model Çalışması 2000 Türkiye Örneği, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1067
- Vergin,1986. “Hızlı Şehirleşmenin Sosyolojik ve Siyasal Sonuçları, SİSAV (Der.), Hızlı Şehirleşmenin Yarattığı Ekonomik ve Sosyal Sorunlar”, SİSAV Yayınları, İstanbul
- Yamak ve Yamak,1999. “Türkiye’de Gelir Dağılımı ve İç Göç”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,1(1),p:16-28.
- Yıldırım,2004. “Kentleşme ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.31.